

Andrij Błanuca

Instytut Historii Ukrainy
Narodowa Akademia Nauk Ukrainy

Dyplomatyka ukraińska epoki postsowieckiej: transformacja pierwszego dziesięciolecia

W czasach sowieckich dyplomatyka jako specjalna, a raczej pomocnicza dyscyplina historyczna rozwijała się w dużych ośrodkach naukowych ZSRR. Także ukraińska sowiecka dyplomatyka pozostawiła swój ślad w dyplomatyce sowieckiej. W 1963 r. uczeni z Instytutu Historii Akademii Nauk Ukrainy A. A. Wwiedeńskij, W. A. Djaczenko i W. I. Strielskij opracowali podręcznik nauk pomocniczych historii¹, w którym oddzielny rozdział został poświęcony dyplomatyce. Jego autorem był Wwiedeńskij, który w tym samym roku wydał także odrębny podręcznik poświęcony dyplomatyce². Był on przeznaczony dla studentów specjalności historycznych i w zasadzie miał charakter praktyczny.

W następnych latach ukraińską dyplomatykę rozwijali poszczególni uczeni z Kijowa i Lwowa. Ich opracowania publikowano głównie na stronach wydawnictwa seryjnego „Історичні джерела та їх використання” (ukazało się 6 edycji³) i w czasopiśmie „Архіви України”. Pokrótce odnotuję publikacje, w których podnoszono kwestie dyplomatyki. Ł. A. Proценко przeanalizował księgi wpisów jako źródła informacji do badań w obrębie nauk pomocniczych historii, w tym i dyplomatyki⁴; W. A. Czun-

---

¹ А. О. Введенський, В. А. Дядиченко, В. І. Стрельський, *Допоміжні історичні дисципліни*, Кіјów 1963.

² А. А. Введенський, *Лекції по документальному источникуведениу истории СССР (Дипломатика)*, Кіјów 1963.

³ *Історичні джерела та їх використання*, Кіјów 1964, wyd. 1; Кіјów 1966, wyd. 2; Кіјów 1968, wyd. 3; Кіјów 1969, wyd. 4; Кіјów 1970, wyd. 5; Кіјów 1971, wyd. 6; Кіјów 1972, wyd. 7.

⁴ Л. А. Проценко, *Актіві книги як джерело до вивчення спеціальних історичних дисциплін*, [w:] *Історичні джерела та їх використання*, wyd. 1, Кіјów 1964, s. 52–61, 57–58; Л. А. Проценко, *Палеографія, дипломатика і філігранологія в українських радянських дослідженнях*, [w:] *Історичні джерела...*, wyd. 3, Кіјów 1968, s. 190–200, 198–199 (Ł. А.

tułowa – formy dokumentów ksiąg wpisów krzemienieckiego sądu ziemskiego⁵; W. I. Samojlenko – akty majątków szlacheckich XIV–XVII w.⁶; W. W. Panaszenko i E. I. Rużyckij w swoich artykułach o paleografii także stosowali analizę dyplomatyczną, zasadniczo badając jednak inne problemy⁷. Z siedmiu edycji wskazanego wydawnictwa w jednym z nich redaktorzy wydzielili odrębną rubrykę poświęconą dyplomatyce⁸.

W czasopiśmie „Архіви України” w 1968 r. lwowski historyk R. J. Daszkiewicz opublikował dwa artykuły poświęcone odrębnym aspektom dyplomatyki. Jeden z nich dotyczył badania autentyczności dokumentów w praktyce sądowej Ukrainy nowożytnej⁹, drugi był w rzeczywistości programem ukraińskiej sowieckiej dyplomatyki na najbliższe dziesięciolecia, a jego tekst został wygłoszony na republikańskiej konferencji poświęconej archiwistyce i naukom pomocniczym historii¹⁰. W tym samym roku A. Markiewicz opublikował przedtem nieznaną gramotę księcia Lwa Daniłowicza. Poza opublikowaniem jej w języku oryginału – łacinie, dokonał przekładu ukraińskiego i na podstawie wszechstronnej analizy dyplomatycznej zewnętrznych cech i badania tekstu doszedł do wniosku, że dokument jest oryginalny¹¹. Jeszcze inny lwowski uczyony, O. A. Kupczyński, swoje badania o formularzach rękopiśmiennych dokumentów średniowie-

---

Procenko wymienia także nazwiska uczonych, którzy w okresie sowieckim zajmowali się badaniami dyplomatycznymi na Ukrainie – s. 199).

⁵ В. Д. Чунтулова, *Форми документів актових книг Кременецького земського суду*, [w:] *Історичні джерела та їх використання*, wyd. 1, Kijów 1964, s. 203–209.

⁶ В. І. Самойленко, *Маєткові акти XIV–XVII ст.*, [w:] *Історичні джерела та їх використання*, wyd. 2, Kijów 1966, s. 5–12.

⁷ В. В. Панашенко, *До питання методики і термінології палеографічних досліджень українського скоропису XVII–XVIII ст.*, [w:] *Історичні джерела...*, wyd. 7, Kijów 1972, s. 88–92; Е. Й. Ружицький, *Скорочення в латинському готичному письмі XIII–XVI ст. (за матеріалами ЦДА УРСР у Львові)*, [w:] *Історичні джерела...*, wyd. 7, Kijów 1972, s. 93–102.

⁸ *Історичні джерела та їх використання*, wyd. 4, Kijów 1969, s. 296; Р. Я. Дашкевич, *Адміністративні, судові й фінансові книги на Україні в XIII–XVIII ст. (Проблематика, стан і методика дослідження)*, [w:] *Історичні джерела...*, wyd. 4, Kijów 1969, s. 129–171; А. І. Генсьоровський, *З коментарів до Галицько-Волинського літопису (Волинські і галицькі грамоти XIII ст.)*, [w:] *Історичні джерела...*, wyd. 4, Kijów 1969, s. 171–184.

⁹ Р. Я. Дашкевич, *Дослідження автентичності документа в судовій практиці другої половини XVII ст. (Нарис з української дипломатики)*, „Архіви України” 1968, № 1, s. 20–28.

¹⁰ Р. Я. Дашкевич, *Стан і завдання української дипломатики*, [w:] *Третя республіканська наукова конференція з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін. Секція друга: Спец. іст. дисципліни*, Kijów 1968.

¹¹ О. Маркевич, *Невідома грамота князя Льва Даниловича*, „Архіви України” 1968, № 5, s. 25–29.

cza opublikował w czasopiśmie „Архіви України” w 1974 r.¹² Poszczególne aspekty dyplomatyki w okresie sowieckim badał A. Maciuk. W 1974 r. wydał on monografię o papierze i filigranach funkcjonujących na Ukrainie od XVI do pocz. XX w.¹³ Jak widać, nie było szczególnego zainteresowania dyplomatyką i – co za tym idzie – rozmachu badań w sowieckiej Ukrainie. Jedynie niektórzy uczeni skłaniali się ku tej dyscyplinie i jej metodom, zapewne dlatego, że badania dyplomatyczne w zasadzie były częścią kompleksu nauk pomocniczych historii.

Efektom rozwoju ukraińskiej sowieckiej dyplomatyki stało się wydanie już w pierwszych latach niepodległej Ukrainy kolejnego podręcznika nauk pomocniczych historii, w którym znalazł miejsce niewielki przegląd dyplomatyki¹⁴.

Znaczące w kwestii definiowania dyplomatyki we współczesnych badaniach historycznych było wydanie sześć lat temu kolejnego podręcznika nauk pomocniczych historii¹⁵. W analitycznej syntezie dyplomatyki autorstwa W. Bezdrabko zostały nakreślone perspektywiczne kierunki rozwoju ukraińskiej dyplomatyki, a jeden z nich został określony następująco:

Важным теоретическим, научно-методичным вопросом дипломатики есть ее связь с другими сродненными, смежными сферами знания. Она [дипломатика – ргзур. aut] тесно связана с историческим документоведением, текстологией, историей государственных учреждений, делопроизводством, правом, кодикологией, источниковедением, археографией, палеографией, сфрагистикой, филигранологией, поскольку исполняет комплексную функцию исследования внутренней и внешней формы акта. Поэтому закономерно, что все перечисленные дисциплины существуют в тесной взаимосвязи, так как они имеют общий объект исследования (либо его часть) – исторический документ (либо в том же числе и исторический документ)¹⁶.

Wobec takiego wzajemnego powiązania w postsowieckiej Ukrainie jedynie wąski krąg uczonych zainteresował się wymienionymi dyscyplinami,

¹² О. А. Купчинський, *До питання про характеристику формуляра рукописних документів Середньовіччя*, „Архіви України” 1974, № 6, s. 12–20.

¹³ О. Мацюк, *Папір та філіграні на українських землях (XVI – поч. XX ст.)*, Кіјów 1974.

¹⁴ *Специальные исторические дисциплины: Учеб. Пособие*, kol. aut.: W. A. Zamlinskij, M. F. Dmitrijenko, T. A. Bałabuszewicz i in.; pod red. W. A. Zamlinskiego, M. F. Dmitrijenko, Кіјów 1992.

¹⁵ *Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студентів виш. навч. закл.*, kol. aut.: I. N. Wojciechowska (kier.), W. W. Tomazow, M. F. Dmitrijenko (i in.), Кіјów 2008, 520 s.

¹⁶ Тамże, s. 191.

a stosunek do nich miał charakter fragmentaryczny i okazjonalny. Zainteresowanie jedną z nauk pomocniczych historii pojawiło się w kręgach naukowych Ukrainy w wyniku utworzenia odrębnego instytutu Akademii Nauk Ukrainy (Институт украинской археографии и источниковедения имени М. С. Грушевского) na początku lat 90. XX w. Jeszcze wtedy, w czasie wszechukraińskich konsultacji w 1992 r. konstatowano, że obiekt i przedmiot archeografii nie jest ostatecznie określony, ponieważ dotychczas nie ma kompleksowego teoretyczno-metodologicznego opracowania archeografii w całości jako nauki pomocniczej. Wtedy to Instytut przyjął następującą koncepcję:

[...] ta [archeografia – przyp. aut.] zajmuje się kompleksem problemów, związanym z wprowadzeniem źródeł pisemnych do obrotu naukowego na etapie ich poszukiwań i kompletowania (polowa archeografia), naukowego opisu (kameralna archeografia) i publikacji (edytorska archeografia)¹⁷.

Hennadij Borjak w niewielkim analitycznym opracowaniu o historii kształtowania się *archeografii* jako nauki pomocniczej historii m. in. odnotował, że

[...] wypracowanie fundamentalnej koncepcji działalności archeograficznej w latach 90. towarzyszyło nie tylko określeniu zasadniczej treści archeografii jako odrębnej dyscypliny historycznej, ale i postawieniu kwestii rozwoju badań w sferze historii, teorii i praktyki ukraińskiej archeografii¹⁸.

Ani na wspomnianych konsultacjach, ani w nielicznych publikacjach periodycznych, wychodzących na Ukrainie w latach 90. XX w. kwestie dyplomatyki, jako nauki pomocniczej historii, nie były podejmowane. W 1990 r., po jednej z narad Komisji Archeograficznej Akademii Nauk Ukraińskiej Sowieckiej Socjalistycznej Republiki, zostały jedynie przyjęte kolejne zasady edycji tekstów dokumentów¹⁹.

Burzliwe dyskusje nad problemami archeografii z końca lat 80. i pocz. 90. znalazły odbicie w komunikatach publikowanych w „Українском ис-

¹⁷ *Матеріали до розробки концепції діяльності Інституту української археографії. До Всеукраїнської наради „Українська археографія сьогодні: проблеми і перспективи (Київ, 16–18.12.1992 р.)*, Кіjów 1992, s. 4.

¹⁸ Г. В. Боряк, *Археографія як спеціальна історична дисципліна: до історії становлення поняття*, [w:] *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*, nr 2, Кіjów 1998, s. 54.

¹⁹ *Передача текстів документів і пам'яток*, [w:] *Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної наради, квітень 1990 р. АН УРСР. Археографічна комісія та ін.*, red. nac. W.W. Nimczuk, Кіjów 1990, 107 ss.

торическом журнале”²⁰. Na przykład, M. F. Dmitrijenko i I. N. Wojciechowska dokonali przeglądu wystąpień na V wszechzwiązkowej konferencji o problemach źródłoznawstwa i nauk pomocniczych historii²¹. W. S. Szandra poinformowała o rezultatach międzyrepublikańskiej narady naukowo-metodycznej w kwestiach przygotowania i wydawania źródeł historycznych. Podejmowano tam także kwestie wprowadzenia uproszczonej dyplomatycznej metody przekazu tekstów (propozycja W. B. Atamanienko)²². J. Мусык w jednym z numerów periodyku opublikował analityczne opracowanie i źródło z archiwum polskiego, nie wnikając w kwestie analizy dyplomatycznej publikowanego dokumentu²³.

Należy odnotować rzadkie przypadki publikacji poszczególnych dokumentów, opatrzone pewną dozą analizy dyplomatycznej w periodyku „Архіви України”. Na przykład w numerze za 1996 r. Ł. J. Demczenko opublikowała trzy testamenty ksiąg zbaraskich i na podstawie ich treści krótko zatrzymała się na analizie typowych elementów formularzy publikowanych testamentów. Archiwistka dokonała edycji wspomnianych dokumentów zgodnie z „Metodycznymi rekomendacjami dla publikowania tekstów dokumentów XVI–XVII w.”, opracowanymi przez pracowników centralnych państwowych archiwów historycznych Ukrainy w Kijowie i Lwowie w 1986 r.²⁴ W tymże periodyku pojawił się także teoretyczno-historiograficzny artykuł autorstwa J. A. Prylepszewej. Badaczka przeanalizowała wkład ukraińskich archeografów w proces doskonalenia bazy normatywnej publikacji dokumentów w okresie 1946–1991. W pracy podejmowano kwestie elementów dyplomatyki²⁵.

W 1997 r. zostało utworzone periodyczne wydawnictwo historyczne, rocznik „Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методик”. W pierwszych trzech wydaniach nie było podziału na rubryki, ale i ma-

²⁰ Про стан і перспективи археографічної роботи в республіці та завдання Археографічної комісії АН УРСР, „Український історичний журнал” 1989, № 10, s. 149.

²¹ М.Ф.Дмитрієнко, І.Н. Войцехівська, V Всесоюзна конференція з питань джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін. [м. Київ], „Український історичний журнал” 1990, № 11, s. 157–159.

²² В.С. Шандра, Міжреспубліканська науково-методична нарада з питань підготовки до видання історичних пам’яток, „Український історичний журнал” 1990, № 9, s. 153.

²³ Ю. А. Мицик, Два публіцистичні трактати про причини Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст., „Український історичний журнал” 1999, № 6, s. 122–135.

²⁴ Л. Я. Демченко, Тестаменти княжого роду Збараських, „Архіви України” 1996, № 4–6, s. 26–36.

²⁵ Ю. А. Прилепішева, Участь українських археографів у вдосконаленні нормативної бази публікації документів ДАФ СРСР (1946–1991), „Архіви України” 1999, № 1–6, s. 82–100.

териалів о дипломатyce także nie było. Jedynie bardzo zwięźle rozpatrywane były elementy analizy dyplomatycznej publikowanych przez J. Mycyka dokumentów z Archiwum Koronnego z AGAD-u w Warszawie²⁶. Dopiero od 4. wydania (2000 r.) redaktorzy wprowadzają do serii odrębne rubryki, takie jak: historiografia i źródłoznawstwo, genealogia, sfragistyka, heraldyka i weksylologia, kodykografia i archiwistyka²⁷; podobnie w następnym wydaniu (nr 5) znalazły się: falerystyka i sfragistyka, genealogia i ikonografia, heraldyka i atrybutyka, kodykologia, archiwistyka i dokumentalistyka²⁸. Niemniej jednak, w numerze piątym, w rubryce „Problemy ukraińskiego średniowiecza: źródła” zamieszczono artykuły J. Mycyka i J. Dzyry. Pierwszy z nich uzasadniał ideę realizacji wydania projektu „Українського жіночого дипломатарія доби Гетьманщини” i opublikował kilka dokumentów tego typu²⁹. Dzyra przeanalizował paleografię „Реєстру всього Війська Запорозького 1649 р.”, m.in. wykorzystując metody analizy dyplomatycznej dokumentów³⁰. Przy okazji autor poddał ostrej krytyce metody krytyczno-dyplomatyczne wydawania dokumentów historycznych XIV–XVIII w., opracowane przez najważniejszych językoznawców ukraińskich, W. Rusanowskiego i N. Pieszczaka³¹. Zasadniczy akcent krytyki został położony na uzasadnienie racjonalności oddawania archaicznych liter w identyczny sposób, co w opinii Dzyry „deformuje przekaz słów i tekstów dawnego pisma”. Przytacza przykłady *poprawiania* wielu zasad historycznej gramatyki języka ukraińskiego³².

Od 1992 r. wnowiono wydawnictwo periodyczne poświęcone problemom archeografii, źródłoznawstwa i nauk pomocniczych historii „Український археографічний щорічник”. W latach dziewięćdziesiątych ukazały się trzy numery. Jednak i w tym wydawnictwie problemom dyplomatyki, niestety, poświęcono bardzo mało uwagi. W rubryce „Źródłoznawstwo. Nauki pokrewne” kwestiami dyplomatyki nikt z autorów specjalnie się nie zajmował. Można jedynie odnotować artykuł proble-

²⁶ Ю. Мицик, *З листів „Козацького відділу” АКВ АГАД у Варшаві*, [w:] *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*, nr 3, Kijów 1999, s. 87–90.

²⁷ *Спеціальні історичні дисципліни...*, nr 4, cz. 1–2, Kijów 2000, s. 307–310.

²⁸ Тамże, nr 5, cz. 1, Kijów 2000, s. 1–4.

²⁹ Ю. Мицик, *Про видання „Українського жіночого дипломатарія доби Гетьманщини”*, [w:] *Спеціальні історичні дисципліни...*, nr 5, cz. 1, Kijów 2000, s. 42–53.

³⁰ Я. Дзира, *Палеографія „Реєстру всього Війська Запорозького 1649 р.” – видатної пам’ятки живої української мови середини XVII століття*, [w:] *Спеціальні історичні дисципліни...*, nr 5, cz. 1, Kijów 2000, s. 53–81.

³¹ В. Русанівський, М. Пещак, *Правила видання пам’яток української мови XIV–XVIII ст.*, Kijów 1961.

³² Я. Дзира, dz. cyt., s. 74–78, 78.

mowy N.P. Kowalskiego, poświęcony aktualnym problemom źródłoznawstwa historii Ukrainy XVI–XVII w. W nim szczególnie zwrócono uwagę na problemy związane z nieopracowaniem terminologii i klasyfikacji ukraińskich dokumentów XV–XVIII w.³³ S. N. Kirżajew zajął się pracami Komisji Archeograficznej Wszzechukraińskiej Akademii Nauk (WUAN) nad opracowaniem zasad wydawania dokumentów. Zwraca on uwagę, że jedynie w latach 70. i 80. mniej lub bardziej zakorzeniła się praktyka stosowania dyplomatycznej metody wydawania źródeł³⁴. Elementy badań dyplomatycznych, wydawałoby się, powinny występować w materiałach rocznika w rubryce poświęconej publikacji źródeł. Niestety ten aspekt nie znalazł swojego rozwinięcia w ani jednej publikacji dokumentów, w tym i we wspomnianym, ale niezrealizowanym projekcie publikacji korpusu dokumentów ziemi siewierskiej, zainicjowanym przez J. W. Rusinę³⁵.

Stan i poziom rozwoju ukraińskiej dyplomatyki w okresie postsowieckim pod wieloma względami można zdiagnozować nie na podstawie opracowań teoretycznych, ale w oparciu o praktykę – edycje poszczególnych dokumentów lub całych ich korpusów, w których zastosowano tę lub inną metodykę archeografii, ale i dyplomatyki. Podkreślę, że epokowe teoretyczne prace z dziedziny dyplomatyki na Ukrainie, ani sowieckiej, ani niepodległej nie istnieją. Przede wszystkim mamy do czynienia z poszczególnymi fragmentarycznymi opracowaniami. Częściowo tłumaczy ten stan istnienie silnej sowieckiej szkoły archeografii i dyplomatyki. Prace uczonych, jej przedstawicieli, powstawały w Moskwie i Leningradzie (Sankt Petersburgu). Natomiast centra w republikach w zasadzie były przez tę szkołę wykorzystywane do prac praktycznych, realizujących jej dorobek teoretyczny. Dlatego też na Ukrainie podobna szkoła się nie pojawiła ani u zarania nieodległości, ani w obecnej dekadzie.

³³ М. П. Ковальський, *Актуальні проблеми джерелознавства історії України XVI–XVII ст.*, „Український археографічний щорічник”, seria nowa, wyd. 1, Kijów 1992, s. 262–263.

³⁴ С.М. Кіржаєв, *З історії праці Археографічної комісії ВУАН щодо створення правил видання документів*, „Український археографічний щорічник”, seria nowa, wyd. 1, Kijów 1992, s. 30.

³⁵ W roczniku, jako prace komisji archeograficznej, ukazały się dwie niewielkie edycje dokumentów zapowiedziane przez Rusinę jako początek serii, bez jakiegokolwiek analizy dyplomatycznej. Patrz: ОО .В. Русіна, *До питання про земельні володіння Києво-Печерського монастиря на Лівобережжі (за актами XVI–XVII ст.)*, „Український археографічний щорічник”, seria nowa, wyd. 1, Kijów 1992, s. 300–306; О. В. Русіна, *Грамоти Новгород-Сіверському Спасо-Преображенському монастирю (у копіях севського походження)*, „Український археографічний щорічник”, seria nowa, wyd. 2, Kijów 1993, s. 138–151.

Niemniej jednak ukraińska dyplomatyka może się pochwalić pewnymi osiągnięciami. Jednym z szeroko zakrojonych projektów tego nurtu stało się powołanie w 1961 r. periodycznej serii edytorskiej „Pomniki Języka Ukraińskiego” – publikacji staroukraińskich tekstów z XIV–XIX w. Serią kierował Instytut językoznawstwa im. A. A. Potebni Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, a obecnie Instytut języka ukraińskiego tejże akademii, a jej celem jest zachowanie bazy źródłowej dla badań diachronicznych. Teksty są wydawane według specjalnych zasad wydawania pomników języka ukraińskiego, opracowanych przez N. Pieszczak i W. Rusanowskiego (Kijów, 1961), a także zasad wydawania pomników napisanych w języku ukraińskim i cerkiewnosłowiańskiej ukraińskiej redakcji, opracowanych przez W. Nimczuka (Kijów, 1995). Z dużymi przerwami między kolejnymi tomami z edycjami dokumentów seria jest kontynuowana do dziś. W jej ramach ukazało się 20 ksiąg. Wśród nich – dokumenty i gramoty, literatura piękna, literatura publicystyczna i polemiczna, literatura naukowa i in. Każda księga, z reguły, jest poprzedzona wstępnymi opracowaniami archeograficznymi i lingwistycznymi. Publikacje opatrywane są wykazami dawnych i niezrozumiałych leksemów, wykazami skrótów, literaturą przedmiotu, indeksami imiennymi i geograficznymi, ilustracjami. Teksty rękopiśmienne są publikowane w transliteracji, drukowane – w postaci faksymiliów³⁶.

W serii pomników języka ukraińskiego, z punktu widzenia naszej tematyki, należy wyróżnić zbiór dokumentów pt. „Книга Київського підкоморського суду (1584–1644)” pod redakcją Nimczuka, którą przygotowało ośmiu przedstawicieli akademickiej i archiwalnej nauki Ukrainy. To w rzeczywistości jedyne wydawnictwo tego typu, w którego przedmowie szczegółowo przeanalizowano zewnętrzne i wewnętrzne cechy formularza dokumentów sądownictwa podkomorskiego. Edytorzy, na podstawie cech funkcjonalnoprawnych, wpisy z ksiąg podkomorskich podzielili na cztery grupy aktów: 1) sądowo-miernicze; 2) zapisowo-miernicze; 3) pomocniczo-procesowe; 4) wstępne³⁷. Wydania korpusu dokumentów, wybranych z ksiąg włodzimierskiego sądu ziemskiego drugiej połowy XVI w., dokonano z wyliczeniem rodzajów publikowanych gramot, a także w ogólnych zarysach opisano specyfikę formularza wspomnianych poszczególnych ro-

³⁶ В. В. Німчук, *Пам'ятки української мови. Українська мовна енциклопедія*, [online] <http://litopys.org.ua/ukrmova/um61.htm>

³⁷ *Книга Київського підкоморського суду (1584–1644)*, red. nac. W. W. Nimczuk, przyg. do druku: G. W. Borjak, T. J. Hirycz i in., Kijów 1991, s. 23–30.

dzajów aktów³⁸. Z taką samą sytuacją mamy do czynienia w zbiorze dokumentów poświęconych historii handlu na Ukrainie od XIV do połowy XVII w. Tu jednak tylko wyliczono rodzaje publikowanych dokumentów³⁹.

W latach 90. ukraiński historyk Jurij Mycyk przedłużył serię publikacji poszczególnych grup źródeł związanych z państwowością ukraińską XVII w. – Hetmańszczyzną. Na przykład w jednym ze zbiorów dokumentów Mycyk zgrupował źródła do historii powstania kozackiego połowy XVII wieku. Analiza dyplomatyczna została zastosowana fragmentarycznie⁴⁰. Razem z Wiktorem Brechunienką wydał on tematyczny zbiór dokumentów dotyczących bitwy nad Żółtymi Wodami w 1648 r. W części wstępnej edycji historycy jedynie wyliczyli cechy rodzajowe publikowanych dokumentów⁴¹, bez zastosowania jakiegokolwiek analizy dyplomatycznej – ani formy zewnętrznej źródeł, ani ich treści wewnętrznej.

Korzystnie, w porównaniu z wymienionymi zbiorami dokumentów, wyróżnia się edycja uniwersałów Bohdana Chmielnickiego pod redakcją I. Butycza. Tutaj skrupulatnie przeanalizowano formularz tego typu dokumentów, jakim był uniwersał hetmański, a szczególny akcent położono na jego strukturę wewnętrzną⁴². To jedna z nielicznych edycji, w której na podstawie analizy dyplomatycznej wewnętrznej struktury dokumentu zostały zidentyfikowane wątpliwe i podrobione (falsyfikowane) uniwersały hetmana B. Chmielnickiego⁴³. Wspomniany korpus dokumentów ukazał się w serii wydawniczej Instytutu Archeografii Ukraińskiej i Źródłoznawstwa im. M. S. Hruszewskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, podobnie jak i inny ważny zbiór źródeł do historii Siczy Zaporoskiej, którego pierwszy tom zainicjowano w 1998 r. W świetle analizy dyplomatycznej archiwum Kosza Nowej Siczy Zaporoskiej szczególnie się nie różni od innych podobnych edycji inicjowanych przez komisję archeograficzną. W niej szczególnie wyróżniono rodzajowe oznaki publikowanych dokumentów – statystyczne, korespondencję, sprawy wypraw, polecenia, rozkazy; doko-

³⁸ *Волинські грамоти XVI ст.*, oprac. W. B. Zadorožnyj, A. M. Matwijenko, Kijów 1995, s. 6–8.

³⁹ *Торгівля на Україні XIV – сер. XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина*, red. nac. M. F. Kotlar, oprac. W. M. Krawczenko, N. M. Jakowenko, Kijów 1998, s. 10–11.

⁴⁰ Ю. Мицик, *Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.*, Дніпропетровськ 1996.

⁴¹ Ю. А. Мицик, В. А. Брехуненко, *Джерела з історії Жовтоводської битви 1648 р.*, Зарогоже 1999, s. 3–4.

⁴² *Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657*, oprac. I. Kripjakiewicz, I. Butycz, Kijów 1998, s. 34–37.

⁴³ Tamże, s. 241–245 (wątpliwe uniwersały); s. 245–251 (falsyfikaty).

nano charakterystyki zewnętrznych cech źródeł i opis zewnętrznych cech każdej sprawy (w pierwszym tomie dziewięć spraw, w drugim – siedem)⁴⁴.

Zauważmy, że charakterystycznym rysem działalności wydawniczej ukraińskich uczonych lat 90. był brak analizy dyplomatycznej publikowanych źródeł w większości wydawnictw dokumentowych⁴⁵.

Pierwsze dziesięciolecie ukraińskiej niepodległości pozostawiło swój ślad w rozwoju, a właściwie, konserwacji badań w dziedzinie dyplomatyki. Pewne przykłady częściowego skłaniania się ku kwestiom dyplomatyki jedynie potwierdzają brak zainteresowania uczonych omawianą tematyką. Przemóżny wpływ, jak pokazano wyżej, na taką pasywność wywarło zakorzenienie tradycji sowieckiej dyplomatyki. Niemniej jednak istnieją wszelkie warunki do aktywizacji wąskich tematycznie badań, z wykorzystaniem metod dyplomatyki, jako samodzielnej nauki historycznej.

tłum. A. Górak

Андрей Блануца

**Украинская дипломатика постсоветской эпохи:
трансформации первого десятилетия**

Резюме

В СССР существовала мощная школа советской археографии и дипломатики, труды ученых которой разрабатывались и издавались в Москве и Санкт-Петербурге, а республиканские центры в основном ими использовались в практической работе. Поэтому в Украине подобная школа не появилась ни на заре независимости, ни в следующее десятилетие. Весомых теоретических трудов по дипломатике в Украине ни в советское время, ни в период независимости не существует. Скорее всего, это отдельные фрагментарные исследования. Состояние и уровень развития украинской дипломатики в постсоветский период во многом можно определить не столь по теоретическим исследованиям, а по практике издания отдельных или корпуса документов, где применялись те или другие методики археографии, но также и дипломатики. Автор указывает на ряд масштабных проектов этого направления в лице периодических документальных серий. К сожалению, характерной чертой издательской

⁴⁴ *Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775*, т. 1, oprac. Ł. Z. Hiscowa, D. Ł. Awtonomow i in., Kijów 1998, s. 17–23, 28, 31–36; *Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775*, т. 2, oprac. Ł. Z. Hiscowa, D. Ł. Awtonomow i in., Kijów 2000, s. 19–20.

⁴⁵ Za przykład może służyć następujące wydawnictwo: *Документи російських архівів з історії України*, т. 1: *Документи до історії Запорозького козацтва 1613–1620 рр.*, oprac. Ł. Wojtowicz, Ł. Zaborowski, J. Isajewicz, F. Sysin, A. Turiłow, B. Flora, Lwów 1998, 442 s.

деятельности украинских ученых 90-х годов XX в. было отсутствие в большинстве документальных изданий дипломатического анализа публикуемых источников.

Andriy Blanutsa

**Ukrainian Diplomatics post-Soviet era:
the transformation of the first decade**

Summary

In the Soviet Union there was a strong school of Soviet archeography and diplomatic, works of scientists which were developed and published in Moscow and St. Petersburg, and republican centers mostly used by them in their practical implementation. Therefore, in Ukraine such school has not appeared at the beginning independence, nor in the next decade. Weighty theoretical works on diplomatic in Ukraine nor in the Soviet period or in the period of independence does not exist. First of all, this are individual fragmentary research. Condition and level development Ukrainian diplomatic in the Soviet era can largely determine not just on theoretical research and practice publishing separate or a set of documents, in which applied these or other methodologies archeography but also diplomatic. The author points to a number of major projects in this direction represented by periodicals documentary series. Unfortunately characteristic feature of publishing activities Ukrainian scientists end of XX century was the absence, in most documentary publications, diplomatic analysis of published sources.

